

GHESAURUS

Tanulmányok
Szentmártoni Szabó Géza
hatvanadik születésnapjára

Szerkesztette
CSÖRSZ RUMEN ISTVÁN

rec.iti
Budapest • 2010

A kötet megjelenését támogatta

Óbuda-Békásmegyer Önkormányzata

és a szerzők

A borítón látható portré 2007 áprilisában készült Nyizsnyij-Novgorod városában, a moszkvai Magyar Kulturális Intézet szervezésében létrejött Balassi-programorozat alkalmával (fotó: Csörsz Rumen István)

© Szerzők, 2010.

ISBN 978-963-7341-86-1

Kiadja a *rec.it*i, az MTA Irodalomtudományi Intézetének recenziós portálja
[Borítóterv: Meszlényi Attila](http://rec.iti.mta.hu/rec.it</p></div><div data-bbox=)

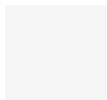
Tördelés: Csörsz Rumen István

Kötetterv, képszerkesztés: Szilágyi N. Zsuzsa

Kontrollszerkesztés, korrektúra: Földes Zsuzsanna

Latin szövegek korrektúrája: Lengyel Réka

Nyomda és kötészet: Print&Go Nyomda

ÁCS PÁL

Iter Persicum

Kakas István utolsó követútja a Kaszpi-tenger mellé (1603)

1603. május 27-én előkelő idegen társaság érkezett Asztrakánba, a Kaszpi-tenger északi partján fekvő kikötővárosba: II. Rudolf német-római császár és magyar király követei. Az utazók a Kaszpi-tenger délnyugati partját igyekeztek onnan elérni. A perzsa sah udvarába siettek, hogy átadhassák neki a Habsburg uralkodó levelét. Ebben a levélben Rudolf jóindulatát fejezte ki a sah iránt, biztosítva őt arról, hogy elszántan folytatja a háborút közös ellenségük, az Oszmán Birodalom ellen, Perzsia tehát továbbra is számíthat a keresztények szövetségére.

A küldöttséget egy harmincnyolc éves magyar nemesember vezette, a nagy diplomáciai tapasztalattal rendelkező Zalánkeményi Kakas István. Mellette volt fiatal német titkára, a szászországi Georg Tectander, aki naplójában feljegyezte az utazás minden fontosabb eseményét. Csaknem két hónapig várakoztak a Volga mocsaras deltájában fekvő, tatárok lakta orosz városban, amíg sikerült felszerelni a tengeri utazásukhoz szükséges hajókat. A Borisz Godunov orosz cártól mellőlük rendelt perzsa tolmács és egy nyelvekben járatos lengyel nemesúr társaságában július 22-én végre kihajózhattak. A hajóút hosszú és kényelmetlen volt. 8–10 napos vitorlázásra számítottak, ehelyett háromheti vergődésben volt részük. A szél általában alig fújt, máskor viszont viharok sodorták őket ide-oda. Kimerülten és tartalékaikban megfogyatkozva futottak be a Gílán tartománybeli Langerud kikötőjébe. Sorsuk ezután még szerencsétlenebbre fordult. A hosszúra nyúlt hajózás alatt a Kaszpi-tenger vizét is kénytelenek voltak meginni; ettől valamennyien súlyos bélfertőzést (feltehetőleg vérhast) kaptak. A helybéli ételek és italok is szokatlanok voltak számukra, bort pedig a mohamedán vallási tilalom miatt sehol sem lehetett kapni. Elsőként lengyel útitársuk halt meg, ez nagyon megijesztette és elkedvetlenítette őket. Röviddel ezután Kakas István is ágynak esett, és a gondos ápolás sem javított az állapotán. Felgyógyulásában nem is reménykedett, ezért minden holmiját és a misszió egész további sorsát Tectander követségi titkár kezébe adta. Ezután már csak napjai voltak hátra. Még élt, amikor elérkezett hozzájuk I. Abbasz sah személyes megbízottja, az angol Robert Shirley. A perzsa uralkodó különleges bizalmát élvező angol úriember mindent megtett a súlyosan beteg magyar követ életének megmentésért. Hordágyon szállíttatta őt a két mérföldre lévő Lahidzsánba, ahol azonban Kakas október 25-én meghalt. Végakarata szerint szállásuk szép lombos fájának árnyékában temették el.

A követség mégsem vallott kudarcot. Noha még többen belepusztultak a fertőzésbe, a huszonegy éves német titkár erős szervezete leküzdötte a kórt. Ő eljutott a sah színe elé, aki a régi uralkodói székhelyen, a mai Perzsa Azerbajdzsán fővárosában, Tebriszben díszes ceremóniával fogadta őt, és átvette Rudolf császár levelét. Abbasz sah rendkívül elégedett volt a keresztény uralkodó üzenetével, és reményét fejezte ki, hogy a leírt szavakat tettek követik. Aligha véletlenül választotta a sah éppen ezt a várost a találkozó színhelyéül: a sokszor elvesztett, majd visszafoglalt Tebrisz a perzsák számára már egy évszázada az oszmánok elleni harc szimbóluma volt.

Hosszú, viszontagságos utazás várt még Georg Tectanderre ezután, de sikerült visszajutnia Prágába és jelentést tennie a császárnál. Követnaplójából, visszaemlékezéseiből, az előjárójától, Kakas Istvántól kapott utasításokból és a követjárás egyéb hivatalos dokumentumaiból csinos német nyelvű könyvecskét állított össze *Iter Persicum* címmel. A mű első kiadása 1607-ben jelent meg a szerző beleegyezése nélkül, kalózkidrásban. Az újabb, bővített, metszetekkel illusztrált kiadás már Tectander jóváhagyásával készült. Később a könyv évszázadokra feledésbe merült, mígnem egy francia orientalistának sikerült felfedeznie. Az útleírás ezután orosz fordításban is napvilágot látott. A német történészek szintén felfigyeltek rá, hiszen az első német nyelvű perzsiai útleírásról van szó. A magyar művelődéstörténet éppígy sokat köszönhet a fiatal szász diplomatának, mivel az ő könyvéből értesülhetett a világra Kakas István perzsiai követjárásának részleteiről.

Nyilván korábban is akadtak magyarok, akik eljutottak a sah birodalmába, mégis Kakas volt az első perzsiai magyar utazó, akiről hitelt érdemlő, pontos és részletes források maradtak fenn. Az *Iter Persicum*ból világosan kirajzolódik az 1603-ban Perzsiába érkezett delegáció hivatalos programja és célkitűzése. Mégis felvetődik a kérdés: volt-e igazi értelme, politikai tétje és katonai hozadéka ennek a hallatlanul fáradtságos, tragikus végkimenetelű utazásnak? Ha erre a kérdésre választ szeretnénk kapni, előbb egy pillantást kell vetnünk a magyar követ, Kakas István alakjára, meg kell ismernünk érdeklődési körét, kapcsolatrendszerét és politikai nézeteit.

Kakas István életútját meglehetősen jól nyomon követhetjük Veress Endre 1905-ben megjelent életrajzi monográfiájából. A szerteágazó levéltári forrásgyűjtésen alapuló biográfia egy igen sokoldalú, nagy humanista műveltségű, rendkívül tájékozott, kiterjedt kapcsolathálóval rendelkező magyar diplomata portréját rajzolja meg. Kakas a magyar királyságtól 1541 óta elszakadt Erdélyi Fejedelemségben, az ország szellemi fővárosának számító Kolozsváron született, és élete jó részét ott is töltötte. Köztudomású, hogy Erdély a XVI. században török fennhatóság alatt viszonylagos autonómiát élvezett, és a nyelvek, a kultúrák, a vallási mozgalmak örökké forró olvasztókemencéje volt. Nagyon sok érdekes, különleges szellemi képességekkel megáldott egyéniség élt itt ekkor – közéjük tartozott Kakas István is. Magyar családból származott, életvitele és kultúrája mégis németes volt, anyanyelvi szinten beszélt és írt ezen a nyelven, valamint kitűnő latin és

olasz nyelvtudással is rendelkezett. A szokásosnál jóval több időt, tíz évet töltött külföldi egyetemeken, előbb Bécsben, utóbb Padovában, ahol doktorátust szerzett. Büszkén emlegette Kakas, hogy egész Erdélyországban ő az egyetlen igazi jogászdoktor, ráadásul a korabeli Európa egyik legszínvonalasabb, egyszersmind legszabadabb tanintézményében szerezte ezt a fokozatot. Az erdélyi magyarok közt erősen terjedő unitárius vallásban nevelkedett, később azonban a bécsi jezsuiták befolyása alatt katolizált, és egész életében hű maradt ehhez az Erdélyben nem éppen népszerű hithez. Mindez nem zavarta abban, hogy első feleségét az unitáriusok közül, mégpedig a híres-neves unitárius püspök, Dávid Ferenc rokonságából válassza. Második felesége viszont már buzgó katolikus volt, ráadásul tiroli származású úrnő – Báthory Zsigmond fejedelem feleségének, Maria Krisztierna Habsburg hercegnőnek az udvarhölgye – akinek hatására Kakas még inkább elnémetesedett. Kakas István és osztrák feleségének 1601-ből való hiteles, egész alakos kettős portréja nemrég bukkant fel Milánóban. A képeket a Magyar Nemzeti Galéria vásárolta meg. Elegáns, méltóságteljes, érzékeny diplomatát látunk a képen, nem azt az épületdísznek használt nagy bajuszos mesteremberfőt – a kolozsvári Wolphard–Kakas-ház dekórumát –, amelyben eddig Kakas István portréját vélték felismerni.

Kakas Kolozsvár egyik leggazdagabb polgára volt, az erdélyi fejedelem is mindig az ő egyik pazarul berendezett házában lakott, amikor éppen a városban tartózkodott. Töredékeiben ma is áll egyik palotája, a híres kolozsvári Kakas-ház, az erdélyi késő reneszánsz építőművészet kimagasló remeke. Jogásként és diplomataként mindig hűséggel szolgálta a Báthory családból való erdélyi fejedelmet, egyszersmind – ahol tehetette – támogatta a Habsburg-dinasztia Erdéllyel kapcsolatos politikáját is.

Ez a két, hagyományosan ellentétes érdek – az erdélyi fejedelemé és a Habsburgoké – a XVI. század végén egyre inkább összekapcsolódni látszott. Ismét napirendre került az oszmánok elleni keresztény összefogás sokszor hamvába hullott programja. A nagy szervezkedéshez olyan országok is csatlakozni akartak, amelyek korábban békében éltek az oszmánokkal, vagy éppen török fennhatóság alatt álltak, miként Erdély és a román fejedelemségek. Másokkal együtt Kakas István is hitelt adott Mohamed próféta állítólagos jóslatának, mely szerint birodalma ezer évig fog fennmaradni. Addig – vagyis a keresztény időszámítás szerinti 1600. esztendőig – már csak néhány év volt hátra.

Kakas István diplomáciai karrierje 1593-ban kezdett felívelni, éppen akkor, amikor a Habsburgok és az oszmánok között kirobbant a hosszú, tizenöt éves háború. Egymást érték ekkor Erdélyben a különböző országok követségei. Fogadásukkal, eligazításukkal, a tárgyalások előkészítésével legtöbbször Kakas Istvánt bízták meg. Az elhúzódó, sok hadszíntéren, változó szerencsével zajló konfliktus számos tekintetben emlékeztet a modern kori háborúkra. Egyre több ország sodródott bele, erősen átrajzolta a korábbi szövetségi rendszereket, és még olyan távoli birodalmak politikájára is befolyással volt, mint Perzsia. Magyarországon és

Erdélyben egyre inkább odafigyeltek az Oszmán Birodalom keleti szomszédságában fekvő muzulmán hatalomra mint potenciális szövetségesre. Kakas István is hangoztatta, hogy az oszmán terjeszkedésnek egyszerre kell gátat szabni Bécs szomszédságában és Perzsia határain.

A keresztény–perzsa szövetség lehetősége a XV. század óta folyamatosan foglalkoztatta az európai hatalmakat. Többek közt Hunyadi Mátyás és II. Lajos magyar királyok is küldtek már követeket Perzsiába. A Habsburgok is keresték a perzsák barátságát, annál inkább, mivel európai ellenlábasuk, Franciaország az oszmánokkal szövetkezett. Keresztény misszionáriusok és utazók régóta terjesztették az iszlám világot megosztó szunnita–síita vallási ellentétek hírét. Attól kezdve, hogy az azerbajdzsáni eredetű *Kizilbas*-mozgalom a XVI. század elején megalapította a Szafavida uralkodóházat, még inkább felerősödtek a perzsákkal kapcsolatos keresztény várakozások. Az európaiak keresztény szellemben próbálták értelmezni a síita megváltást. Általánosan elterjedt az a hiedelem is, hogy a síita perzsa sah hajlik a kereszténység fölvételére. Ebből annyi igaz, hogy egyes Szafavida uralkodók sokkal türelmesebbek voltak a keresztényekhez és a zsidókhoz, mint a szunnita mohamedánokhoz, akiket kegyetlenül üldöztek. Válasz volt ez a török szultán parancsára 1511-ben elkövetett tömeggyilkosságra: ekkor a Kizilbas-mozgalom 40 000 tagját mészárolták le. Az oszmán császár és a perzsa sah között 1514-ben lezajlott véres ütközet örök időkre lehetetlenné tette a két muzulmán birodalom közti békét. Ezután rendszeressé váltak a török–perzsa háborúk, és ennek még Magyarországon is híre kelt. Tinódi Sebestyén 1546-ban szerzett históriás énekében legendás elemekkel tarkítva beszélt el I. Szülejmán török császár és a „Kazulbasának” (azaz Kizilbasnak) nevezett I. Tahmaszp perzsa sah véres küzdelméről. A *Szuliszmán császárnak Kaszul basával viadaljáról* szóló ének egyértelműen hangot ad a perzsákkal kapcsolatos magyar várakozásoknak. A XVI. században a keresztény Európa és az Oszmán Birodalom közti összecsapások javarészt a magyarországi ütközőzónában zajlottak. Az oszmán terjeszkedésnek azonban térbeli korlátai voltak. Annak, hogy a törökök nyugati előrenyomulása Magyarországon megtorpant, több oka is volt. A keresztény összefogáson és a magyar katonák bátor helytállásán kívül komoly nehézséget jelentett az oszmánoknak, hogy birodalmuk keleti határain folyamatosan háborúzniuk kellett az ellenséges perzsa uralkodókkal.

Ezek a szempontok kétségtelenül közrejátszottak az 1603-as perzsa követség létrehívásakor. Arra azonban mégsem adnak kellő magyarázatot, hogy miért éppen Kakas Istvánt nevezték ki a delegáció élére. Kakas levelezésében, feljegyzéseiben – a fent említett általános megállapítást leszámítva – nyoma sincs a Perzsia iránti komolyabb érdeklődésnek. A választ mégis könnyen megadhatjuk, ha figyelmesen elolvassuk Georg Tectander beszámolóját Kakas halálának körülményeiről. Az a Robert Shirley nevű angol *gentleman*, aki I. Abbasz sah megbízásából felkereste a haldokló magyar követet, pontosan tudta, hogy kivel áll szemben, és Kakas is tisztában volt látogatójának kilétével. Ugyanis az egész perzsa követ-

járást ez az angol úr és testvére, Sir Anthony Shirley eszelték ki. A sah és a Habsburg császár közti hivatalos diplomáciai kapcsolatfelvételhez alapvető angol érdekek fűződtek, a követjárást angolok készítették elő, a Habsburg delegátus angol kereskedők által kitaposott útvonalon haladt Lengyelországon és Oroszországon keresztül, s jutott el Perzsiáig.

Az egyre mélyülő angol–oros barátság tette lehetővé 1555-ben a Russia Company nevű angol kereskedelmi társaság megalapítását. A kereskedők a fehér-tengeri Arhangelszk kikötőjéből indulva Moszkva érintésével értek el a Volgáig, majd azon lehajózva Asztrakánba és a Kaszpi-tengeren Perzsiába. Anglia külpolitikája és diplomáciája mindig a kereskedelmi útvonalak védelmére koncentrált. A Russia Company sikere ráébresztette az angolokat arra, hogy országuk érdekelt egy velük és az oroszokkal barátságos, erős perzsa hatalom fenntartásában. Tudvalevő, hogy a perzsiai angol misszió ügyét elsősorban Essex gróf, Erzsébet királynő híres kegyence támogatta. A Shirley testvérek a gróf bizalmát élvezték, és az angol–perzsa kapcsolatok kiépítésének szentelték életüket. Rendkívüli befolyásra tettek szert a sah udvarában. Noha Európa-szerte kalandoroknak tartották őket, valójában az Erzsébet-kori Anglia jellegzetes figurái voltak. Jól felismerték a tizenöt éves háborúban rejlő politikai és gazdasági lehetőségeket, és igyekeztek azokat kihasználni önmaguk és hazájuk számára. Miközben Anglia hivatalosan békében és barátságban állt az Oszmán Birodalommal, Anthony Shirley népes perzsa küldöttség kíséretében bejárta az oszmánellenes liga európai központjait, és nagy csinnadrattával, szemfényvesztő látványosságok kíséretében hirdette a keresztény egységet és a törökök elleni háború folytatásának szükségességét. Rómában és Prágában arra biztatta a pápát és a császárt, hogy minden segítséget adjanak meg urának és megbízójának, a perzsa sahnak, így majd harapófogóba zárhatják az oszmánokat. Robert Shirley, aki mindeközben Perzsiában maradt, arra biztatta I. Abbasz sahot, hogy modernizálja fegyveres erejét, elsősorban a tüzérséget. Anglia tehát folyamatosan fegyvereket szállított Perzsiának, szellemi és anyagi tőkét fektetett be a perzsa hadseregreformba, és a siker kiteljesítése érdekében háborús propagandát fejtett ki a keresztény Európában.

Szinte bizonyos, hogy amikor Prágában döntés született az Anthony Shirley vezette perzsa követség viszonzásáról, olyan személyt választottak a delegáció vezetőjének, aki iránt az angolok kellő bizalmat tanúsítottak. Kakas István éppen ilyen diplomata volt. Tíz évvel korábban, a háború kitörésekor már járt Angliában, ahol személyesen fogadta őt I. Erzsébet királynő. Az volt a feladata, hogy Anglia pártfogása alá helyezze az oszmán–Habsburg konfliktus által veszélyeztetett Erdélyt. Hivatalos tárgyalásai nem sok konkrét eredménnyel jártak, mivel Erdély hamarosan belesodródott a háborúba a Habsburgok oldalán. Kakas István mégis nagyon fontos kapcsolatokat épített ki a szigetországban. Azon túl, hogy kölcsönös rokonszenv alakult ki közte és a királynő között, tárgyalásokat folytatott a külügyekért és a titkos diplomáciáért felelős főminiszterrel, William Cecil, Baron Burghley-vel, valamint magával Essex gróffal is, Anglia két legbefolyáso-

sabb politikusával. Jó benyomást tett rájuk, és ezt aligha csupán sima modorával és humanista műveltségével érte el. Nyilvánvalóan felajánlotta nekik szolgálatait, és erre az angoloknak szükségük is volt. Az Északi-tengertől Lengyelországon, Erdélyen és a román fejedelemségeken át jelentős kereskedelmi út vezetett a Fekete-tengerhez. Ezen az útvonalon érkezett Kakas is Angliába, később pedig egy angol delegáció Erdélybe. Az angolok azt akarták, hogy ez az útvonal a háborús viszonyok között is maradjon biztonságos. Ezt az alapvetően gazdasági érdeket persze szerették volna „keresztény” színben feltüntetni, ezért szívesen tetszelegtek a szorult helyzetben lévő keresztény kisállamok védelmezőjének szerepében. Voltaképp mindig két táblán játszottak, egyikén az iszlámmal, másikon a kereszténységgel. Angliának tudvalevőleg nem voltak „állandó szövetségesei”, csak „állandó érdekei” – és olyan megbízható partnerei, mint Kakas István.

Tudjuk, hogy a Kakas vezette 1603-as perzsiai missziót Anthony Shirley szinte kierőszakolta Rudolf császárnál, aki kelletlenül bár, de engedett az unszolásnak. A keresztény egység fennen hangoztatott jelszava ennyit mindenképp megért neki. Azért mégiscsak ő volt Európa leggazdagabb uralkodója. Valójában kicsit elege volt az angol perzsavásárból, abból pedig különösen, hogy az oszmánok ellen elért keresztény háborús sikerekből a szigetország húzzon hasznot, miként ez nemegyszer megtörtént. Jól tudta, hogy miközben az egyik angol társaság felfegyverzi a sahot, a másik kereskedőházuk Konstantinápolyval üzletel.

Talán ez az angolokkal szembeni fenntartás is oka volt annak, hogy a Habsburg császár nem sok figyelmet szentelt a sah üzenetének, amellyel követei megtértek Perzsiából, és nem a háború folytatásán, hanem mielőbbi befejezésén gondolkodott. Pedig a sah igencsak határozott és meglehetősen látványos gesztust tett. I. Abbasz sajátos módon demonstrálta az oszmánok elleni engesztelhetetlen gyűlöletét. A Georg Tectander vezette követség számára Tebriszben rendezett hivatalos audiencián két kardot hozatott be szolgálival, és elővezettetett egy török foglyot. Megragadta az egyik fegyvert, és saját kezével, egyetlen csapással levágta a rab fejét. Georg Tectander alig tudott úrrá lenni rosszulletén, félt, hogy ő lesz a következő áldozat. De a sah barátságos mosollyal megnyugtatta, és átnyújtotta neki a másik kardot, arra biztatva ezzel Rudolf császárt, hogy ő is így cselekedjék valamennyi oszmánnal.

A Habsburg udvarban nem sok hitelt adtak a sahnak és a szolgálatába szegődött angoloknak. Talán nem is sejtették, hogy mekkora lehetőséget szalasztanak el. I. Abbasz sah ugyanis pár hónapon belül elsőprő erejű támadást indított az oszmánok ellen, visszafoglalta a korábban elvesztett területeket, később pedig egészen Bagdadig tolta ki birodalma határát nyugat felé. Ha Rudolf császár valóban elfogadta volna a sah kardját, akkor Magyarország több mint nyolcvan évvel korábban szabadulhatott volna fel a török elnyomás alól. Nem a perzsákon, nem is a diplomatákon, hanem az európai hatalmak közti rivalizáláson múlt, hogy ez ekkor, 1603-ban még nem történhetett meg.

Felhasznált irodalom

TINÓDI Sebestyén, *Szulimán császár Kazul basával viadaljáról* (1546) = Uó, *Kronika*, kiad. SUGÁR István, bev. SZAKÁLY Ferenc, Bp., Európa, 1984 (Bibliotheca Historica), 413–425.

[Georg TECTANDER], *Iter Persicum: Kurtze doch außführliche und wahrhafftige beschreibung der Persianischen Reiß*, Altenburg in Meissen, Henning Grossen, 1610 (RMK III. 1079) – A könyvnek két korábbi változata is létezik 1608-ból és 1609-ből (RMK III. 1067, App. H. 2598). MARY György magyar fordítása: *Magyar utazási irodalom 15–18. század*, szerk. KOVÁCS Sándor Iván, MONOK István, Bp., Szépirodalmi, 1990, 313–359. A könyv megjelenésének 400 éves évfordulójára az idén Teheránban napvilágot látott a mű faksimile kiadása az eredeti német és latin szöveg perzsa fordításával.

VERESS Endre, *Zalánkeményi Kakas István*, Bp., Magyar Történelmi Társulat, 1905 (Magyar Történelmi Életrajzok) (<http://mek.oszk.hu/05600/05652/html/index.htm>).

NYÍREŐ István, *Kakas István utazása Moszkván át Perzsiába*, Földrajzi Közlemények, 79(1955), 67–73.

TARDY Lajos, *Régi magyar követjárások Keleten*, Bp., Akadémiai, 1983 (Kőrösi Csoma Kiskönyvtár, 11).

H. R. ROEMER, *The Safavid Period*; the late Laurence LOCKHART, *European Contacts with Persia, 1350–1736*; B. S. AMORETTI, *Religion in the Timurid and Safavid Periods* = *The Cambridge History of Iran*, VI, *The Timurid and Safavid Periods*, ed. by Peter JACKSON and the late Laurence LOCKHART, Cambridge, Cambridge University Press, 1986, 610–655.

HORN Ildikó, *Báthory András*, Bp., Új Mandátum, 2002, passim.

JAKÓ KLÁRA, *Erdélyi könyvesházak*, I, *Az első kolozsvári egyetemi könyvtár története és állományának rekonstrukciója 1579–1604*, szerk. KESERŐ Bálint, Szeged, JATE, 1991 (Adattár a XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez, 16/1).

Sir Anthony Sherley and His Perisan Adventure, ed. by Edward Denison ROSS, London, Routledge, 2004.

KOVÁCS András, *Késő reneszánsz építészlet Erdélyben*, Bp.–Kolozsvár, Teleki László Alapítvány – Polis, 2003, 26–38.

VÁRKONYI GÁBOR, *Angol békekötvetítés és a lengyel-török tárgyalások a tizenöt éves háború időszakában (1593–1598)*, Aetas, 18(2003), fasc. 2 (http://www.aetas.hu/2003_2/2003-2-07.htm#P602_143898).

BÁNKI Éva, *Kakas István* = *Magyar Művelődéstörténeti Lexikon*, főszerk. KŐSZEGHY Péter, szerk. TAMÁS Zsuzsanna, V, Bp., Balassi, 2006, 31–32 (további irodalommal).

BUZÁSI Enikő, *Kakas István és felesége portréi: adalék a 16–17. századi portré-mecenatúra történetéhez*, kézirat (a Marosvásárhelyen megtartott előadás szerkesztett változata).

Ismeretlen festő: *Kakas István portréja* (1601)
Magyar Nemzeti Galéria